

۱۳۹۳/۰۶/۰۵

۲۰. احکام تقلید

آنچه در زیر می‌آید، دروس "اول، دوم و سوم" از جلد اول «رساله‌ی آموزشی» احکام و مسائل شرعی است که مطابق با فتاوی حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای مدظله‌العالی تهیه، تنظیم و منتشر شده است.

❖ مقدمه

مكلف باید مسایلی را که انجام تکالیف شرعی روزمره وابسته به دانستن آن است فرا بگیرد، مانند مسایل اصلی نماز و روزه و طهارت و برخی معاملات و غیر آن، و اگر یاد نگرفتن احکام به ترک واجب یا ارتکاب حرام بیانجامد گناهکار خواهد بود.

توجه:

❖ مكلف به کسی گفته می‌شود که واجد شرایط تکلیف باشد:

۱. بلوغ

۲. عقل

۳. قدرت

❖ نشانه‌های بلوغ یکی از سه چیز است:

۱. روییدن موی درشت زیر شکم بالای عورت (شرمگاه)

۲. احتلام (بیرون آمدن منی)

۳. تمام شدن ۱۵ سال قمری در پسر و تمام شدن ۹ سال قمری در دختر

❖ تا زمانی که یکی از نشانه‌های بلوغ در فردی تحقق پیدا نکرده شرعاً حکم به بلوغ او نمی‌شود و مكلف به احکام شرعی نیست.

❖ صرف احتمال این که انبات (رویش موی درشت زیر شکم) یا احتلام زودتر از سن تکلیف ظاهر شده‌اند برای حکم به بلوغ کفایت نمی‌کند.

❖ خونی که دختر قبل از اتمام نه سالگی می‌بیند علامت شرعی بلوغ نیست.

❖ همانطور که گفتیم معیار در سن بلوغ، سال قمری است و در صورتی که تولد بر اساس سال شمسی معلوم باشد می‌توان آن را بر اساس سال قمری از طریق محاسبه اختلاف بین سال قمری و سلا شمسی به دست آورد. (هر سال قمری ۱۰ روز و ۲۱ ساعت و ۱۷ ثانیه کمتر از سال

شمسی است.)

❖ راههای شناخت احکام

مکلف برای شناخت احکام دین و عمل به آنها سه راه دارد:

۱. اجتهاد

اجتهاد یعنی استنباط و استخراج احکام شرعی و قوانین الهی از مدارک و منابع قطعی که نزد فقهای اسلام مقرر و ثابت شده است.

۲. احتیاط

احتیاط یعنی عمل کردن به طوری که مطمئن شود وظیفه‌ی شرعی خود را انجام داده است، مثلاً کاری را که بعضی از مجتهدین حرام می‌دانند و بعضی دیگر حرام نمی‌دانند به جا نیآورد و کاری را که بعضی واجب می‌دانند و بعضی دیگر واجب نمی‌دانند، انجام دهد.

۳. تقلید

تقلید یعنی در احکام دین به مجتهد جامع‌الشرائط مراجعه کردن، و به عبارت دیگر بر طبق تشخیص و فتوای او اعمال شرعی را به جا آوردن.

توجه:

❖ تقلید، علاوه بر این که ادله‌ی لفظی دارد، عقل نیز حکم می‌کند که شخص ناآگاه به احکام دین باید به مجتهد جامع‌الشرائط مراجعه کند.

❖ مکلف اگر در احکام دین مجتهد نیست باید از کسی که مجتهد است تقلید کند و یا به احتیاط رفتار نماید.

❖ از آن جایی که عمل به احتیاط مستلزم شناسایی موارد و چگونگی احتیاط و صرف وقت بیشتر است، بهتر آن است که مکلف در احکام دین از مجتهد جامع‌الشرائط تقلید کند.

❖ تقلید بر کسی واجب است که واجد سه شرط باشد:

۱. مکلف باشد.

۲. مجتهد نباشد.

۳. محتاط نباشد.

❖ اقسام تقلید

تقلید از یک نظر بر دو قسم است:

۱. **ابتدایی:** (یعنی تقلید کردن از مجتهد مرده بدون آن که قبلاً در زمان حیات وی از او تقلید کرده باشد) که بنا به احتیاط (واجب) جایز نیست.

۲. **بقایی:** (یعنی باقی بودن بر تقلید از مجتهد مرده‌یی که در زمان حیات وی از او تقلید کرده

است) که در همه‌ی مسایل حتی در مسایلی که تا کنون مکلف به آنها عمل نکرده جایز و مجزی است.

توجه:

✦ در تقلید بقایی، فرقی نیست بین آن که مجتهد میت، اعلم باشد یا نباشد، در هر صورت جایز است، ولی سزاوار است که احتیاط در بقا بر تقلید میت اعلم ترک نشود.

✦ تقلید ابتدایی از مجتهد میت یا بقا بر تقلید او و حدود آن، باید به تقلید از مجتهد زنده و بنابر احتیاط واجب اعلم باشد. بلی در صورتی که جواز بقا بر تقلید میت، مورد اتفاق فقهای عصر حاضر باشد اجازه از اعلم واجب نیست.

✦ افرادی که در زمان حیات مجتهد جامع‌الشرائط غیر بالغ بوده‌اند ولی به نحو صحیح از او تقلید کرده‌اند، می‌توانند بعد از فوت آن مجتهد همچنان بر تقلید وی باقی بمانند.

✦ شخصی که از مجتهدی تقلید می‌کرده و بعد از فوت او در بعضی از مسایل از مجتهد دیگری تقلید کرده است و این مجتهد نیز وفات نموده، می‌تواند مانند گذشته بر تقلید از مجتهد اول در مسایلی که از او عدول نکرده باقی بماند، همچنان که مخیر است در مسایلی که عدول نموده بر فتوای مجتهد دوم باقی بماند و یا به مجتهد زنده عدول کند.

❖ اعمال بدون تقلید

اعمال افرادی که تقلید نمی‌کنند یا تقلید صحیح ندارند در صورتی محکوم به صحت است که:

۱. موافق احتیاط باشد.
۲. یا مطابق واقع باشد.
۳. یا مطابق با نظر مجتهدی باشد که وظیفه دارند از او تقلید کنند.

❖ شرایط مرجع تقلید

توجه:

✦ از کسی باید تقلید کرد که شرایط آن را داشته باشد:

۱. مرد باشد.
۲. بالغ باشد.
۳. عاقل باشد.
۴. شیعه‌ی ۱۲ امامی باشد.
۵. حلال زاده باشد.

۶. بنابر احتیاط (واجب) زنده باشد.

۷. عادل باشد.

۸. با توجه به حساسیت و اهمیت منصب مرجعیت در فتوا، بنابر احتیاط واجب، قدرت تسلط بر نفس سرکش را داشته و حرص به دنیا نداشته باشد.

۹. مجتهد باشد.

۱۰. بنابر احتیاط واجب اعلم باشد.

۷. عادل باشد

۱. عدالت عبارت از حالت نفسانی است که باعث می‌شود انسان همیشه تقوایی داشته باشد که مانع از ترک واجبات یا انجام محرمات شرعی بشود.

۲. عادل کسی است که عدالت داشته باشد، و به عبارت دیگر کسی است که پرهیزکاری او به حدی رسیده باشد که از روی عمد مرتکب گناه (ترک واجب یا انجام حرام) نشود.

۳. برای اثبات و احراز عدالت، حسن ظاهر کافی است.

۹. مجتهد باشد

الف) اجتهاد از یک نظر بر دو قسم است:

۱. اجتهاد مطلق: اجتهادی را گویند که صاحب آن در تمام ابواب فقهی دارای فتوا و نظر اجتهادی است. صاحب اجتهاد مطلق را «مجتهد مطلق» نامند.

۲. اجتهاد متجزی: به اجتهادی گفته می‌شود که صاحب آن در برخی از ابواب فقهی، مثل نماز و روزه دارای فتوا و نظر اجتهادی است. صاحب اجتهاد تجزی را «مجتهد متجزی» می‌گویند.

ب) فتوای مجتهد مطلق برای خودش حجت است و دیگران هم می‌توانند از او تقلید کنند، و همچنین فتوای مجتهد متجزی، گرچه احتیاط مستحب در ترک تقلید از مجتهد متجزی است.

۱۰. بنا بر احتیاط واجب اعلم باشد

۱. اعلم یعنی کسی که بر استنباط احکام دین توانا تر باشد، و به عبارت دیگر کسی است که نسبت به سایر مراجع، قدرت بیشتری بر شناخت احکام الهی داشته باشد و بهتر بتواند احکام شرعی را از ادله، استنباط کند، و همچنین نسبت به اوضاع زمان خود به مقداری که در تشخیص موضوعات احکام و ابراز نظر فقهی مؤثر است آگاهتر باشد.

۲. دلیل وجوب تقلید از اعلم، بنای عقلا و حکم عقل است.

۳. وجوب تقلید از اعلم بنا به احتیاط واجب در مسایلی است که فتوای اعلم با فتوای غیر اعلم

اختلاف دارد.

۲. به صرف احتمال عدم وجود شرایط معتبر در اعلم، جایز نیست بنا به احتیاط واجب در مسایل مورد اختلاف از غیر اعلم تقلید کرد.

■ چند نکته در ارتباط با شرایط مرجع تقلید

✦ در صحت تقلید از مجتهد جامع الشرائط، تصدی مرجعیت یا داشتن رساله‌ی عملیه شرط نیست، لذا اگر برای مکلف ثابت شود مجتهدی که متصدی مقام مرجعیت نبوده و رساله‌ی عملیه هم ندارد جامع‌الشرائط است می‌تواند از او تقلید کند.

✦ در تقلید از مجتهد جامع‌الشرائط شرط نیست که مجتهد اهل کشور مکلف و یا ساکن در محل سکونت او باشد.

✦ پدران و مادران وظیفه دارند فرزندان تازه به سن تکلیف رسیده‌ی خود را که باید مرجع تقلیدی انتخاب کنند و به خاطر دشوار بودن درک مسأله‌ی تقلید نمی‌توانند به تنهایی وظیفه‌ی شرعی خود را در این باره تشخیص دهند، ارشاد و راهنمایی نمایند.

◆ تبعیض در تقلید

۱. تبعیض در تقلید یعنی تقلید را قسمت قسمت کردن و در هر قسمت از احکام، از مجتهد آن قسمت تقلید کردن.

۲. مقلد می‌تواند هر قسمت از احکام شرعی را از مجتهدی که در آن قسمت تبحر و مهارت بیشتری دارد تقلید کند، مثلاً عبادات را از مجتهدی و معاملات را از مجتهد دیگری تقلید نماید یا احکام فردی را از یکی و احکام اجتماعی و سیاسی و اقتصادی را از دیگری تقلید کند، بلکه اگر علمیت هر یک از مجتهدین در مسایلی که مکلف بنا دارد در آن مسایل از او تقلید کند محرز شود، بنا بر احتیاط (واجب)، تبعیض در صورت اختلاف فتوا در مسایل مورد نیاز مقلد واجب است.

◆ راه‌های شناخت مجتهد جامع‌الشرائط

از دو راه می‌توان مجتهد حایز شرایط را شناخت:

۱. اطمینان، چه از راه شهرت فراگیر میان مردم و چه از راه تجربه‌ی شخصی و چه از راه دیگر.
۲. شهادت دو نفر عادل از اهل خبره، هر چند موجب اطمینان نشود.

توجه:

✦ اگر بینه‌ی شرعی (مثل شهادت دو نفر عادل و اهل خبره) بر صلاحیت و جامع‌الشرائط بودن

مجتهدی اقامه شود، تا زمانی که بینه‌ی شرعی دیگری که معارض آن باشد پیدا نشود، آن بینه

حجت شرعی است و به ان اعتماد می‌شود، اگر چه موجب حصول اطمینان نباشد، و در این صورت جستجو از بینه‌ی معارض و احراز عدم وجود آن لازم نیست.

❖ راه‌های به دست آوردن فتوای مجتهد

راه‌های دستیابی به فتوای مجتهد

۱. شنیدن از خود مجتهد.
۲. شنیدن از دو یا یک نفر عادل.
۳. شنیدن از یک نفر مورد اطمینان.
۴. دیدن در رساله‌ی مجتهد در صورتی که رساله‌ی وی مصون از اشتباه باشد.

توجه:

❖ در تصدی نقل فتوای مجتهد و بیان حکم شرعی، اجازه داشتن از مجتهد شرط نیست، ولی کسی که دچار خطا و اشتباه می‌شود جایز نیست متصدی این کار شود، و اگر در موردی اشتباه کرد، چنانچه متوجه اشتباه خود شد، بر او واجب است شنونده را از آن اشتباه آگاه نماید. به هر حال، بر مستمع جایز نیست تا اطمینان به صحت گفتار گوینده پیدا نکرده، به نقل او عمل کند.

❖ احکام عدول

الف) مواردی که عدول به غیر اعلم جایز است

۱. در مسایلی که مجتهد اعلم، فتوا ندارد و غیر اعلم در آن مسأله احتیاط نکرده و فتوای صریح دارد. (البته با رعایت ترتیب الاعلم فالاعلم بنابر احتیاط واجب).
۲. در مسایلی که فتوای غیر اعلم مخالف فتوای اعلم نباشد.
۳. در مسایلی که فتوای اعلم مخالف احتیاط است و فتوای غیر اعلم موافق احتیاط.

ب) مواردی که عدول جایز نیست

۱. عدول از مجتهد زنده به مجتهد دیگر بنا به احتیاط واجب جایز نیست مگر این که وی فاقد یکی از شرایط مرجعیت باشد، مثلاً مرجع دوم، اعلم از مرجع اول و فتوای او در مسأله‌ی مخالف فتوای مجتهد اول باشد.
۲. رجوع به مجتهد میت بعد از عدول از او به مجتهد زنده در مسایلی که عدول شده جایز نیست.

توجه:

❖ صرف گمان به ناهماهنگی فتاوی مرجع تقلید با زمان و شرایط حاکم بر آن و یا دشواری عمل

به فتاوی او، سبب جواز عدول از مجتهد اعلم به مجتهد دیگر نمی‌شود.

❖ مسایل متفرقه‌ی تقلید

۱. هرگاه برای مکلف در اثنای نماز مسأله‌ی پیش بیاید که حکم آن را نمی‌داند، جایز است به یکی از دو طرفی که احتمال آن را می‌دهد عمل کند و نماز را به آخر برساند، ولی پس از نماز باید مسأله را بپرسد و اگر آنچه عمل کرده موجب بطلان نمازش شده باشد، نماز را دوباره بخواند.
۲. جاهل از یک نظر بر دو قسم است:
 ۱. **جاهل قاصر:** کسی است که اصلاً متوجه جهل خود نیست و یا راهی برای برطرف کردن جهل خود ندارد.
 ۲. **جاهل مقصر:** به کسی گفته می‌شود که متوجه جهل خود بوده و راههای رفع جهالت خود را هم می‌داند ولی در آموختن احکام کوتاهی می‌کند.
 ۳. احتیاط واجب یعنی وجوب انجام یا ترک فعلی از باب احتیاط. در احتیاط واجب مقلد می‌تواند به مجتهد دیگر که احتیاط نکرده و فتوای صریح دارد با رعایت ترتیب العلم فالاعلم رجوع کند.
 ۴. همهی عبارت‌های «فیه اشکال»، «مشکل»، «لا یخلو من اشکال» که در کتب فقهی به کار می‌روند، دلالت بر احتیاط دارند مگر عبارت «لا اشکال فیه» که فتوی است.
 ۵. در مقام عمل فرقی بین «جایز نیست» و «حرام است» وجود ندارد.

در این مجموعه‌ی آموزشی، علاوه بر موارد موجود در رساله‌ی «اجوبه‌ی الإستفتائات»، استفتائات جدید نیز اضافه و از جزوه‌های دروس خارج فقه معظم‌له نیز بهره گرفته شده است، تا بر غنای آموزشی مجموعه، بر طبق اسلوب و بیان معظم‌له اضافه شود.

شایان ذکر است که دفتر استفتائات حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای این رساله‌ی آموزشی را تأیید و عمل به آن را مجزی اعلام کرده است.

پایگاه اطلاع‌رسانی KHAMENEI.IR، دروس این رساله‌ی آموزشی را برای استفاده مقلدان، به مرور منتشر می‌کند.

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) - مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی